

Κεφάλαιο 11

Διαπολιτισμική νοσηλευτική εξαρτήσεων

Εισαγωγή

Από τα πανάρχαια χρόνια οι άνθρωποι σε όλες τις κοινωνίες χρησιμοποιούσαν διάφορες ψυχοδραστικές ουσίες. Η χρήση όμως ουσιών στο παρελθόν αποτελούσε συστατικό στοιχείο της κοινωνικής ζωής, έχοντας ταυτόχρονα μια θρησκευτική ή θεραπευτική διάσταση, η οποία καθοριζόταν από την ίδια την κοινωνία. Έτσι, τόσο το δικαίωμα να κάνει κάποιος χρήση όσο και το νόημα της ίδιας της χρήσης οριζόταν από το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή (δηλ. η χρήση) πραγματοποιούνταν (Μάτσα, 2001). Αντίθετα, στις μέρες μας η χρήση ουσιών αποτελεί μια ατομική επιλογή, ένα μέσο ανακούφισης από τα προσωπικά δεινά ή πρόσβασης στη μέθη και στην ηδονή, η οποία όμως αποκτά μαζικό χαρακτήρα στο πλαίσιο της βαθιάς οικονομικής και κοινωνικοπολιτιστικής κρίσης. Οι νοσηλευτές συναντούν άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα χρήσης ή κατάχρησης ουσιών πολύ συχνά στο κλινικό τους έργο, τόσο στον χώρο του νοσοκομείου όσο και στην κοινότητα. Επιπλέον, κατά τις τελευταίες δεκαετίες η Ελλάδα μετατράπηκε από χώρα εκροής σε χώρα υποδοχής μεταναστών, μια αλλαγή η οποία απαιτεί από τους νοσηλευτές αλλά και όλους τους επαγγελματίες υγείας να συγκροτήσουν μια αποτελεσματική στρατηγική διαχείρισης των προβλημάτων των ατόμων αυτών. Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μια διαπολιτισμική προσέγγιση στη νοσηλευτική εξαρτήσεων.

Εικόνα 11.1 ΚΕΘΕΑ, Copyright.

11.1. Μεταναστευτική διαδρομή και χρήση ουσιών

Ο εκπατρισμός και η μετοίκηση σε ένα νέο πολιτισμικό πλαίσιο, συνιστά μια ψυχική διαδρομή την οποία σηματοδοτούν η εγκατάλειψη της πατρίδας και η προσπάθεια για μια καινούρια αρχή σε όλα τα επίπεδα. Η ψυχική αυτή διαδρομή ξεκινά με την απόφαση εκπατρισμού που συχνά λαμβάνεται σε μια κατάσταση εσωτερικής σύγχυσης στην οποία προσωπικά προβλήματα διαπλέκονται με την οικονομική ή/και πολιτική ανασφάλεια στη χώρα καταγωγής (Γιωτσίδη και Σταλίκας, 2004). Ο αποχωρισμός από αγαπημένα πρόσωπα, χώρους και αντικείμενα, ο φόβος της απώλειας του στηρικτικού συστήματος και της κοινωνικής ταυτότητας,

τα συναισθήματα ενοχής, το άγχος αποχωρισμού ξεκινούν πριν τη μετανάστευση και διαρκούν έως και αρκετό χρόνο μετά την εγκατάσταση στη χώρα υποδοχής. Ο αποχωρισμός και η απώλεια αφορούν τόσο στις οικογενειακές και κοινωνικές δομές, όσο και στις πολιτισμικές αξίες και στην προσωπική ταυτότητα. Πρόκειται ουσιαστικά για μια διαδικασία πένθους, η οποία συντελείται παράλληλα με την προσπάθεια του μετανάστη να επενδύσει στην ελπίδα των καινούργιων προκλήσεων και να προσαρμοσθεί στο νέο περιβάλλον.

Κατά τη διαδικασία του επιπολιτισμού ασκείται πίεση στα άτομα να εγκαταλείψουν τις δικές τους αξίες, στάσεις ή συνήθειες συμπεριφορές και να συμμορφωθούν με τις κοινωνικές νόρμες της χώρας υποδοχής. Στην ουσία ο μετανάστης καλείται να αποποιηθεί ένα μέρος της ταυτότητάς του και του πολιτιστικού πλαισίου αναφοράς του, ενσωματώνοντας σε μια νέα ταυτότητα στοιχεία της χώρας υποδοχής. Οι ενδοψυχικές συγκρούσεις και οι αλλαγές τις οποίες συνεπάγεται αυτή η διαδικασία, σε συνδυασμό με τα βασικά θέματα επιβίωσης που αντιμετωπίζει (εύρεση εργασίας, νομιμοποίηση, εκμάθηση γλώσσας, αντιμετώπιση προκαταλήψεων και ρατσισμού κ.ά.) προκαλούν υψηλά επίπεδα επιπολιτιστικού στρες.

Παράλληλα, ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά αποχωρίζονται αγαπημένα τους πρόσωπα παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ψυχική τους υγεία επηρεάζοντας τόσο τη μεταγενέστερη σχέση γονιών-παιδιών όσο και τις υπόλοιπες διαπροσωπικές σχέσεις (Suarez-Orozco, 2002). Η απώλεια ενός σταθερού και ασφαλούς δεσμού με την οικογένεια γεννά συναισθήματα μοναξιάς, θλίψης, έλλειψης στοργής και συναισθηματικής στήριξης, τα οποία συχνά οδηγούν τον μετανάστη προς τη χρήση ουσιών ως τρόπο αντιμετώπισης των δυσάρεστων συναισθημάτων. Η χρήση ψυχοδραστικών ουσιών προστατεύει την προσωπικότητα του μετανάστη από την πίεση και το στρες, μειώνοντας τα δυσάρεστα συναισθήματα και ενισχύοντας την αυτοπεποίθησή του μέσα από την ένταξη σε μια περιθωριακή ομάδα (Ντάλλα και συν., 2007).

«Όταν είδα τον πατέρα μου για πρώτη φορά, νόμιζα ότι ήταν ο θεός μου... Φοβήθηκα πάρα πολύ, όταν είδα το πρόσωπό του. Φαινόταν πολύ αυστηρός. Ήμουν δυστυχημένος. Ο πατέρας μου ήταν ένας ξένος για μένα...» (σελ.634).

«Ο γιος μου και η κόρη μου δεν είναι ζεστοί απέναντί μου. Είναι ακόμη θυμωμένοι, γιατί τους άφησα και τους αποχωρίστηκα για χρόνια. Ακόμη κι όταν τους εξήγησά ότι ήρθα εδώ γι' αυτούς, δεν το καταλαβαίνουν. Η κόρη μου αντιδρούσε παράξενα, όταν ήρθε εδώ για πρώτη φορά. Ζήλευε, όταν αγκάλιαζα τη γυναίκα μου. Ήθελε την προσοχή μου για τον εαυτό της. Τώρα αυτό άλλαξε και τα πράγματα αρχίζουν να γίνονται πάλι φυσιολογικά» (σελ. 635).

«Τη μέρα που αποχωρίστηκα τη μητέρα μου ένιωσα ότι η καρδιά μου έμεινε πίσω. Γιατί ήταν το μόνο πρόσωπο που εμπιστευόμουν. Ήταν η ζωή μου. Ένιωσα σαν να χάθηκε ένα φως. Ακόμη δεν μπορώ να συνηθίσω να ζω χωρίς εκείνη» (σελ.635).

Suarez-Orozco, C., Todorov, I.G., Louie, D.J. (2002) Making Up For Lost Time: The Experience of Separation and Reunification Among Immigrant Families. *Family Process*, 41, 4: 625-643.

Πίνακας 11.1 Αποχωρισμός και απώλεια.

11.2. Επιπολιτισμικό χάσμα και χρήση ουσιών

Συχνά η πίεση για αλλαγή που βιώνει ο μετανάστης-γονιός κατά τη διαδικασία επιπολιτισμού έχει σαν αποτέλεσμα την αγωνιώδη προσπάθεια διαφύλαξης της πολιτιστικής του κληρονομιάς, η οποία βέβαια συνδυάζεται και με πρακτικές δυσκολίες επιπολιτισμού (π.χ. εκμάθηση γλώσσας). Αντίθετα, η έκθεση των παιδιών στο εκπαιδευτικό σύστημα έχει ως αποτέλεσμα τον γρήγορο επιπολιτισμό τους. Οι διαφορές στη διαδικασία επιπολιτισμού συνδέονται με διαγενεακές αντιπαραθέσεις που αφορούν την εμφάνιση, τη διασκέδαση, τις ώρες εξόδου αλλά και δομικά στοιχεία της οικογένειας, όπως οι ρόλοι, η ιεραρχία, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των παιδιών κ.ά. Όταν οι συγκρούσεις είναι έντονες και συνδυάζονται με ακαμψία και υπερβολική αυστηρότητα των γονέων λόγω προσκόλλησης στη χώρα καταγωγής τους, η αντιδραστικότητα των εφήβων αυξάνεται και μπορεί να εκφραστεί με παραπτωματικές συμπεριφορές. Στο

πλαίσιο αυτό η χρήση ουσιών εκφράζει αντίθεση προς την εξουσία των γονέων αλλά αποτελεί και στρατηγική αντιμετώπισης των δυσκολιών που βιώνουν κατά την κοινωνικοποίησή τους στη χώρα εγκατάστασης (Ντάλλα και συν., 2007).

Αρκετά συχνά παρατηρείται το «παράδοξο της μετανάστευσης» (SAMHSA, 2014). Οι μετανάστες πρώτης γενιάς παρουσιάζουν καλύτερη προσαρμογή και λιγότερα ποσοστά ψυχολογικών προβλημάτων από ό,τι παιδιά των γηγενών. Αντίθετα οι μετανάστες δεύτερης γενιάς σε αρκετές περιπτώσεις εμφανίζουν περισσότερες δυσκολίες προσαρμογής από αυτούς της πρώτης γενιάς. Οι δυσκολίες αυτές συχνά οφείλονται στη σύγκυση της πολιτιστικής και εθνικής ταυτότητας που βιώνουν οι μετανάστες δεύτερης γενιάς, οι οποίοι πιέζονται από την οικογένειά τους να διατηρήσουν την πολιτισμική κληρονομιά, αλλά και συμπεριφορές που προέρχονται από τη χώρα προέλευσης των γονέων τους, την οποία μπορεί να θεωρούν ξένη για τους ίδιους.

Σε γενικές γραμμές πάντως οι μετανάστες νέοι δεν εμφανίζουν αυξημένα ποσοστά χρήσης ουσιών σε σύγκριση με γηγενείς πληθυσμούς (SAMHSA, 2014). Οι νέοι, οι οποίοι προσπαθούν να διατηρήσουν την ταυτότητα που αφορά τη χώρα καταγωγής τους και τις παραδοσιακές αξίες των γονιών τους, εμφανίζουν χαμηλότερη τάση εμπλοκής σε εξαρτητικές συμπεριφορές σε σύγκριση με τους νέους οι οποίοι υιοθετούν τις αξίες και τον τρόπο ζωής της χώρας εγκατάστασης επιδιώκοντας τη σύνθεση και εναρμόνιση στοιχείων και των δύο πολιτισμών.

Εικόνα 11.2 ΚΕΘΕΑ, Copyright.

11.3. Θρησκεία και χρήση ουσιών

Πολλές μουσουλμανικές χώρες επιβάλλουν αυστηρές κυρώσεις για τη χρήση αλκοόλ και άλλων ψυχοδραστικών ουσιών. Αλλά και η στάση των μουσουλμάνων απέναντι στη χρήση πιο συχνά επηρεάζεται από την απαγόρευση του αλκοόλ και των ναρκωτικών ουσιών από το Ισλάμ. Ως αποτέλεσμα, το ποσοστό χρήσης ψυχοδραστικών ουσιών σε μουσουλμανικούς πληθυσμούς είναι χαμηλό. Όταν όμως εμπλέκονται σε χρήση ουσιών, η χρήση αυτή είναι ιδιαίτερα αυξημένη και προκαλεί σοβαρότερα προβλήματα, γεγονός που πιθανότατα σχετίζεται με την ενοχή και την ντροπή που βιώνει ο μουσουλμάνος χρήστης ουσιών για το πρόβλημα της εξάρτησης (SAMHSA, 2014).

Στον Ιουδαϊσμό δεν υπάρχουν απαγορεύσεις για τη χρήση αλκοόλ ή άλλων ουσιών. Σε γενικές γραμμές, η χρήση αλκοόλ είναι χαμηλότερη συγκριτικά με άλλους πληθυσμούς, ενώ η χρήση άλλων ψυχοδραστικών ουσιών είναι σχετικά αυξημένη.

Στον Βουδισμό η χρήση ουσιών απαγορεύεται από την πέμπτη εντολή. Μετανάστες από την Κίνα και την Ιαπωνία συνδυάζουν συχνά τον Βουδισμό με τη θρησκευτική παράδοση του Ταοϊσμού και του Σιντοϊσμού.

Ο Μεχμέτ γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Μαρόκο. Προέρχεται από πολυμελή οικογένεια, η οποία αντιμετωπίζει σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Στην Ελλάδα ήρθε στην ηλικία των 22 ετών με σκοπό να πιάσει δουλειά και να στέλνει χρήματα στην οικογένειά του. Απευθύνθηκε σε πρόγραμμα απεξάρτησης από το αλκοόλ δέκα χρόνια αργότερα. Κατά τη διάρκεια της θεραπείας του, του ζητήθηκε από το θεραπευτικό πρόγραμμα να γνωστοποιήσει στην οικογένειά του την ένταξή σε πρόγραμμα απεξάρτησης, κάνοντας έτσι ένα θετικό βήμα στην αντιμετώπιση του αισθήματος αποξένωσης από τους δικούς του και στην επανασύνδεσή του σε ένα πλαίσιο ειλικρινούς επικοινωνίας. Ο Μεχμέτ ήταν απρόθυμος αλλά τελικά πείστηκε από τη θεραπευτική ομάδα. Έγραψε ένα μακροσκελές γράμμα στο οποίο περιέγραφε τις δυσκολίες που αντιμετώπισε και τα προβλήματά του με το αλκοόλ. Αρκετές εβδομάδες αργότερα κατά τη διάρκεια της κοινωνικής επανένταξης έλαβε ένα γράμμα στο οποίο οι γονείς του τον αποκλήρωσαν, γιατί «ντρόπιασε» την οικογένεια με αυτόν τον τρόπο. Η πολιτισμικά ακατάλληλη παρέμβαση στο πλαίσιο της θεραπείας του Μεχμέτ αποτέλεσε κίνητρο για την επιδίωξη πολιτισμικής επάρκειας από όλη τη θεραπευτική ομάδα.

Πίνακας 11.2 Μελέτη περίπτωσης.

11.4. Η υποκοουλτούρα των ναρκωτικών

Εκτός από τις πολιτισμικές ομάδες, οι οποίες διακρίνονται με βάση την εθνική καταγωγή, τη φυλή και τη γλώσσα, υπάρχουν και άλλες πολιτισμικές ομαδοποιήσεις, οι οποίες καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό τον τρόπο ζωής και τη φιλοσοφία ενός ατόμου. Τα μέλη των ομάδων αυτών έχουν κοινές αξίες, πεποιθήσεις, συνήθειες και κάποιο κεντρικό οργανωτικό άξονα, π.χ. σεξουαλικότητα, πολιτική ιδεολογία. Η υποκοουλτούρα των ναρκωτικών αποτελεί μια τέτοια ομαδοποίηση ατόμων. Έχει τη δική της ιστορία, αξίες, παραδόσεις και τελετουργίες (SAMHSA, 2014· Becker, 1963). Τα μέλη της μοιράζονται κοινούς τρόπους ντυσίματος, κοινωνικοποίησης, γλώσσας και επικοινωνίας. Μάλιστα κάποιες ομάδες αναπτύσσουν και κοινωνική ιεραρχία, η οποία προσδίδει διαφορετική κοινωνική θέση και ρόλους στα μέλη της ομάδας. Βέβαια οι υποκοουλτούρες των ναρκωτικών διαφέρουν ανάλογα με τη βασική ουσία χρήσης, τη γεωγραφική περιοχή, τη νομιμότητα των ουσιών που χρησιμοποιούνται από τα μέλη της ομάδας και πολλές άλλες παραμέτρους. Ακόμη και στην περίπτωση του αλκοολισμού όμως, ο Denzin (1989) τονίζει πόσο σημαντική είναι η κατανόηση του υποκειμένου μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο κάνει χρήση αλκοόλ, μιας και ο αλκοολικός ακόμη έχει συχνά τον ρόλο του κοινωνικού κριτή, του ατόμου που διακρίνει στην κοινωνία μια ασθένεια, η οποία δεν γίνεται αντιληπτή από τους υπόλοιπους.

Εικόνα 11.3 ΚΕΘΕΑ, Copyright.

Η κατανόηση λοιπόν της εξάρτησης καθιστά απαραίτητη τη διερεύνηση της διαδικασίας κοινωνικοποίησης σε μια συγκεκριμένη πολιτισμική ομάδα καθώς και των όρων με τους οποίους αυτή πραγματοποιείται. Μέσα στην ομάδα το άτομο μαθαίνει να κάνει χρήση, να επιτυγχάνει το επιθυμητό «ανέβασμα», να αποφεύγει διάφορα εμπόδια τα οποία παρακωλύουν τη χρήση, αλλά ίσως το πιο σημαντικό είναι ότι παίρνει αποδοχή από ομότιμους, σε αντίθεση με το στίγμα και τις διακρίσεις που βιώνει κατά την κοινωνικοποίηση σε άλλες ομάδες. Στην περίπτωση νέων μεταναστών, οι οποίοι βιώνουν το χάσμα επιπολιτισμού με την προηγούμενη γενιά και τη δυσκολία να συγκροτήσουν μια ταυτότητα που να συνθέτει στοιχεία και από τις δύο κουλτούρες, η υποκουλτούρα των ναρκωτικών συχνά αποτελεί μια διέξοδο, ένα καταφύγιο στο οποίο αναζητούν την υποστήριξη που αδυνατούν να βρουν στην οικογένεια ή σε άλλες πολιτισμικές ομάδες. Η υποτίμηση προς το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, η οποία χαρακτηρίζει την ένταξη στην υποκουλτούρα των ναρκωτικών, αναπληρώνει στην ουσία τα συναισθήματα κατωτερότητας που πυροδοτούνται από το στιγματισμό της κοινωνίας (Ντάλλα, 2007). Ταυτόχρονα προς τους γονείς και τους συμπατριώτες αναπτύσσεται έντονη υπεροψία εξαιτίας της προσκόλλησης των τελευταίων σε παραδοσιακές πολιτισμικές αξίες.

Η Σουζάννα, μετανάστρια δεύτερης γενιάς στην Ελλάδα, εισήχθηκε σε Ψυχιατρικό Τμήμα Γενικού Νοσοκομείου με τη διάγνωση οξέος ψυχωσικού επεισοδίου. Οι γονείς της ήρθαν από την Αλβανία σε νεαρή ηλικία και κατάφεραν να έχουν σημαντική οικονομική άνεση 20 χρόνια αργότερα. Η Σουζάννα αναφέρει στη νοσηλεύτρια ψυχικής υγείας πόσο παραμελημένη ένιωθε από τους γονείς της και τους κατηγορεί ως συντηρητικούς και «κολλημένους» με τα υλικά αγαθά. Στο Λύκειο δυσκολευόταν να σχετιστεί με τους συμμαθητές της και άρχισε να κάνει παρέα με μια ομάδα νέων που άκουγε ηλεκτρονική μουσική. Η ομάδα αυτή τη βοήθησε να βρει μια «ταυτότητα» αλλά και νέες ιδέες για την πολιτική, τη μουσική, την τέχνη. Μαζί τους ξεκίνησε τη χρήση έκστασης, διάφορων ψευδαισθησιογόνων ουσιών και κάνναβης. Δέχεται ότι έκανε κατάχρηση ουσιών, αλλά πιστεύει ότι μπορεί να ελέγξει τη χρήση και να μη χάσει τους φίλους της. Η Σουζάννα είναι αρνητική σε οτιδήποτε αφορά την πολιτισμική κληρονομιά της οικογένειάς της, ισχυριζόμενη έντονα ότι δεν έχει πάει ποτέ στην Αλβανία. Θέλει να δώσει εξετάσεις στη Σχολή Καλών Τεχνών και να ανεξαρτητοποιηθεί από τους δικούς της. Η νοσηλεύτρια, με πολιτισμική ευαισθησία, συλλέγει πληροφορίες τόσο για την κουλτούρα της οικογένειάς της όσο και για την κουλτούρα της ομάδας που ενισχύει τη χρήση ουσιών της Σουζάννας προτείνοντάς της προς το τέλος της νοσηλείας της την ένταξη σε μια νέα κουλτούρα ανάρρωσης σε κατάλληλο θεραπευτικό πρόγραμμα.

Πίνακας 11.3 Μελέτη περίπτωσης.

11.5. Προσέγγιση και στίγμα

Πολλά άτομα δεν αναζητούν βοήθεια ή δεν ομολογούν τα προβλήματά τους λόγω των πιθανών επιπτώσεων αυτής της ομολογίας σε διάφορες πτυχές της ζωής τους. Επιπλέον, αποκρύπτουν σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τη χρήση, όταν νιώθουν ότι ο επαγγελματίας υγείας έχει κριτική στάση απέναντί τους. Γι' αυτό συχνά η μη κριτική στάση του επαγγελματία είναι πιο σημαντική από τις ειδικές γνώσεις για την αντιμετώπιση του συγκεκριμένου πληθυσμού. Από την άλλη, η δυσανεξία και η αποστασιοποίηση του επαγγελματία υγείας από τα άτομα αυτά συμβάλλει στην περαιτέρω περιθωριοποίηση και αποξένωσή τους από το κοινωνικό σύνολο. Κρατώντας απόσταση από τα άτομα αυτά και τοποθετώντας τα στη θέση του «Άλλου», εντείνουμε το αίσθημα της απομόνωσης που κρύβεται πίσω από τη μάσκα της προκλητικής ενίοτε συμπεριφοράς τους.

Τα άτομα που κάνουν χρήση ουσιών νιώθουν συχνά έντονη ντροπή για τα προβλήματά τους -ακόμη και όταν η συμπεριφορά τους είναι φαινομενικά προκλητική- ενώ παράλληλα κατακλύζονται από συναισθήματα αδυναμίας, αγωνίας, φόβου, ενοχών, απομόνωσης και μοναξιάς. Επιπλέον, συχνά χαρακτηρίζονται από μια βαθιά στάση δυσπιστίας και καχυποψίας απέναντι στους άλλους. Στην ουσία έχουν συνηθίσει να κρύβονται και από τους άλλους και από τον εαυτό τους.

Οι πολιτισμικά επαρκείς υπηρεσίες υγείας παρέχουν ένα υψηλό αίσθημα ασφάλειας στον ασθενή, υποστηρίζοντας την άποψη ότι η κουλτούρα είναι απαραίτητο στοιχείο της φροντίδας. Παρότι αρκετοί μετανάστες δεν ταυτίζονται ή δεν έχουν διάθεση να συνδεθούν με την πολιτισμική καταγωγή τους, οι πολιτισμικά επαρκείς υπηρεσίες υγείας δίνουν τη δυνατότητα στους ασθενείς να διερευνήσουν την επίδραση της κουλτούρας καταγωγής τους (συμπεριλαμβανομένων ιστορικών και διαγενεακών συμβάντων), του επιπολιτισμού, των διακρίσεων και του στιγματισμού στην ψυχική και σωματική τους υγεία.

Στην αρχαία Ελλάδα ο πρόξενος καλείται να ορίσει την ακριβή απόσταση ανάμεσα στον οφειλόμενο στους ξένους σεβασμό και στην διαφύλαξη των συμφερόντων του δικού του λαού. Στις Ικέτιδες του Αισχύλου, πρόξενος (συνήγορος-διαμεσολαβητής) είναι ο ίδιος ο βασιλιάς:

«Είπα και πριν: χωρίς τη γνώμη του λαού μου,
Όση εξουσία και να 'χω απόφαση καμία,
Δεν παίρνω, μη τυχόν και σ' ώρα δυστυχίας
Ακούσω να μου πουν «αφάνισες την πόλη
Των ξένων θέλοντας να κάνεις το χατίρι» (στιχ. 384-388).

«Τον Δία, που των Ικετών προστάτης είναι,
ανάγκη είναι με σέβας να τιμήσω, φόβο,
πιο άγριο από αυτόν οι άνθρωποι δεν έχουν» (στ. 467-469).

Πίνακας 11.4 Ικέτες και πρόξενοι.

11.6. Η σημασία της αυτογνωσίας στην προσπάθεια παροχής πολιτισμικά επαρκούς φροντίδας

Η προσπάθεια παροχής πολιτισμικά επαρκούς φροντίδας απαιτεί αυτογνωσία και ενημερότητα σχετικά με τις πεποιθήσεις, τις στάσεις, τις στερεότυπες αντιλήψεις για το πολιτισμικά διαφορετικό τόσο σε προσωπικό επίπεδο όσο και σε συλλογικό (οργανισμών, πολιτισμικών ομάδων, κοινωνίας). Στην Ελλάδα, η οποία πλήττεται από μια απειλητική ιστορική δοκιμασία σε μια περίοδο έντονης οικονομικής κρίσης και κοινωνικής ανασφάλειας, η αθρόα εισροή μεταναστών προκαλεί ξενοφοβικές και ενίοτε ρατσιστικές αντιδράσεις, μιας και δεν γίνεται σε πλαίσιο που να τηρούνται οι βασικές προϋποθέσεις της συνάντησης με το διαφορετικό, οι οποίες να διαφυλάττουν το αναγκαίο αίσθημα ασφάλειας, δηλαδή την αίσθηση ότι δεν κινδυνεύει η υπόσταση (ατομική ή συλλογική). Έτσι, ο επαγγελματίας υγείας, ακόμη και όταν με ειλικρινή διάθεση αυτοκριτικής αποκτά σχετική ενημερότητα για τις ανεπεξέργαστες, στερεοτυπικές και αυθαίρετα γενικευμένες πεποιθήσεις του, στη διαμεσολαβητική προσέγγιση του «ξένου» καλείται να αντιμετωπίσει τις διακρίσεις και τον στιγματισμό, τον οποίο ο τελευταίος υφίσταται. Στη διαδικασία αυτή αντιλαμβάνεται ότι ο φόβος του διαφορετικού καθιστά τους παρείσακτους ξένους, αλλά και όλους τους στιγματισμένους από προκαταλήψεις διαμέσου του μηχανισμού της προβολής, αποδέκτες της επιθετικότητας ή και βιαιότητας ενός μέρους της κοινωνίας (Τζαβάρας, 2013).

Από την άλλη, αρκετές φορές οι επαγγελματίες υγείας, οι οποίοι έρχονται σε επαφή με άτομα τα οποία κάνουν κατάχρηση ψυχοδραστικών ουσιών/αλκοόλ, κατακλύζονται από άγχος και φόβο για την αντιμετώπιση προκλητικής ή επιθετικής συμπεριφοράς. Ως εκ τούτου αποφεύγουν την επαφή με τους συγκεκριμένους ασθενείς. Η διάκριση βέβαια αυτή γίνεται γρήγορα αντιληπτή από τους ίδιους τους ασθενείς με αποτέλεσμα να γίνονται προκλητικοί, ανταγωνιστικοί ή επιθετικοί επιζητώντας μια δίκαιη και ισότιμη αντιμετώπιση των αναγκών τους (Monks et al., 2012). Ουσιαστικά, ο φόβος του επαγγελματία υγείας συμβάλλει στην πρόκληση της συμπεριφοράς που επιθυμεί να αποφύγει. Αντίθετα, όταν ο επαγγελματίας υγείας αντιμετωπίζει τον ασθενή που κάνει κατάχρηση ουσιών ως πρόσωπο και όχι ως χρήστη, τότε ο τελευταίος είναι περισσότερο πρόθυμος να εκφράσει τις ανάγκες του και να λάβει βοήθεια. Η σταθερή στάση, η κατανοητή γλώσσα, η έλλειψη κριτικής διάθεσης και η λεπτομερής εξήγηση της φροντίδας που μπορεί να προσφερθεί ελαχιστοποιεί την πιθανότητα εκδήλωσης επιθετικών συμπεριφορών.

«Ο ξένος, μορφή του μίσους και του άλλου, δεν είναι ούτε το ρομαντικό θύμα της οικογενειακής μας ραστώνης, ούτε ο παρείσακτος που ευθύνεται για όλα τα κακά της πόλης. Ούτε η ζωντανή και άμεση αποκάλυψη, ούτε ο άμεσος εχθρός που πρέπει να εξολοθρευθεί για να βρει η ομάδα την ηρεμία της. Παραδόξως ο ξένος μας κατοικεί, είναι η κρυμμένη πλευρά της ταυτότητάς μας, ο τόπος όπου ερημώνεται η κατοικία μας, ο χρόνος κατά τον οποίο ναυαγούν η συναίνεση και η συμπάθεια. Αναγνωρίζοντάς τον μέσα μας, αποφεύγουμε να τον μισήσουμε».

Kristeva, J. (2004) *Ξένοι μέσα στον εαυτό μας*. Αθήνα: SCRIPTA (σελ. 11).

«Πάροικος εγώ ειμί παρά σοι και παρεπίδημος καθώς πάντες οι πατέρες μου» (Ψαλμ. 38, 13)

Πίνακας 11.5 Ο φόβος για τον ξένο.

ΣΥΝΟΨΗ

- Το επιπολιτισμικό στρες, ο υψηλός βαθμός επιπολιτισμού και το επιπολιτισμικό χάσμα ανάμεσα σε διαφορετικές γενιές μεταναστών συνδέονται με υψηλά ποσοστά ουσιοεξάρτησης.
- Η κατανόηση της ουσιοεξάρτησης στους μετανάστες καθιστά απαραίτητη τη διερεύνηση της διαδικασίας κοινωνικοποίησης σε μια συγκεκριμένη πολιτισμική ομάδα καθώς και των όρων με τους οποίους αυτή πραγματοποιείται.
- Η προσπάθεια παροχής πολιτισμικά επαρκούς φροντίδας απαιτεί αυτογνωσία και ενημερότητα σχετικά με τις πεποιθήσεις, τις στάσεις, τις στερεότυπες αντιλήψεις για το πολιτισμικά διαφορετικό τόσο σε προσωπικό επίπεδο όσο και σε συλλογικό (οργανισμών, πολιτισμικών ομάδων, κοινωνίας).

Βιβλιογραφικές αναφορές

Becker, H.S. (1963) *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.

Denzin, N.K. (1987) *The Alcoholic Self*. US: SAGE.

Kristeva, J. (2004) *Ξένοι μέσα στον εαυτό μας*. Αθήνα: SCRIPTA

Monks, R., Topping, A., Newell, R. (2012) The dissonant care management of illicit drug users in medical wards, the views of nurses and patients: a grounded theory study. *Journal of Advanced Nursing*, 935-946.

SAMHSA (2014) *A treatment improvement protocol: Improving Cultural Competence (TIP 59)*. US: Substance Abuse and Mental Health Services Administration.

Suarez-Orozpcho, C., Todorov, I.G., Louie, D.J. (2002) Making Up For Lost Time: The Experience of Separation and Reunification Among Immigrant Families. *Family Process*, 41, 4: 625-643.

Γιωτσίδα, Β., Σταλίκας, Α. (2004) Η διαπολιτισμική συμβουλευτική και ψυχοθεραπεία σε πρόσφυγες: Ψυχοκοινωνικές ανάγκες και πολιτισμικές διαφορές. *Ψυχολογία*, 11,1, 34-52.

Μάτσα, Κ. (2001) *Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιές... Το αίνιγμα της τοξικομανίας*. Αθήνα: Άγρα. Εκδόσεις Πατάκη.

Μπεζεβέγκης, Η. (2008) *Μετανάστες στην Ελλάδα: Επιπολιτισμός και ψυχοκοινωνική προσαρμογή*. Αθήνα: Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (ΙΜΕΠΟ).

- Ντάλλα, Μ., Πράπας, Χ., Μάτσα, Κ. (2007) Μετανάστευση και ουσιοεξάρτηση: Αποτελέσματα μελέτης στο Συμβουλευτικό Σταθμό. *Τετράδια Ψυχιατρικής* 97, 149-162.
- Τζαβάρας, Ν. (2013) Ρατσισμός και φόβος. *Τετράδια Ψυχιατρικής*, 124, 5-8.

Χρήσιμο οπτικοακουστικό και έντυπο υλικό στο διαδίκτυο

- https://www.google.gr/?gws_rd=ssl#q=SAMHSA+%282014%29+A+treatment+improvement+protocol:+Improving+Cultural+Competence+%28TIP+59%29.+US:+Substance+Abuse+and+Mental+Health+Services+Administration.

Χρήσιμο βιβλίο από τον οργανισμό Substance Abuse and Mental Health Administration (SAMHSA) με άφθονα παραδείγματα διαπολιτισμικής προσέγγισης.

- <http://www.kethea.gr/Portals/0/Uploads/KETHEA%20MOSAIC%20ELLHNIKA.pdf>

Ενημερωτικό έντυπο του ΚΕΘΕΑ για μετανάστες στα ελληνικά

- <http://www.kethea.gr/Portals/0/Uploads/KETHEA%20MOSAIC%20ALBANIAN.pdf>

Ενημερωτικό έντυπο του ΚΕΘΕΑ για μετανάστες στα ελληνικά

- <http://www.kethea.gr/Portals/0/Uploads/KETHEA%20MOSAIC%20ENGLISH.pdf>

Ενημερωτικό έντυπο του ΚΕΘΕΑ για μετανάστες στα ελληνικά

- <http://www.kethea.gr/Portals/0/Uploads/KETHEA%20MOSAIC%20FRENCH.pdf>

Ενημερωτικό έντυπο του ΚΕΘΕΑ για μετανάστες στα ελληνικά

- <http://www.kethea.gr/Portals/0/Uploads/KETHEA%20MOSAIC%20RUSSIAN.pdf>

Ενημερωτικό έντυπο του ΚΕΘΕΑ για μετανάστες στα ελληνικά

URL Εκπαιδευτικού Υλικού Κεφαλαίου 11

Οι διαφάνειες του Κεφαλαίου 11 βρίσκονται στην ακόλουθη σελίδα στον Ελληνικό Συσσωρευτή Ακαδημαϊκών Ηλεκτρονικών Βιβλίων του ΣΕΑΒ: <http://repfiles.kallipos.gr/file/23567>